

Kje so meje slovenske arheologije? O posrednjeveških arheologijah v Sloveniji

The Limits of Slovenian Archaeology? Post-medieval Archaeologies in Slovenia

© Benjamin Štular

V prvih desetletjih po drugi svetovni vojni, ko se je slovenska arheologija vzpostavljala kot samostojna veda¹, je bila v pomanjkanju boljših kriterijev ena od meja arheologije postavljena časovno. Najnatančneje jo je postavil Jože Kastelic, ko je problematiziral zgodnj srednjeveško arheologijo, v leto 1102². V takratnih okoliščinah je bila ta meja smiselna, že nekaj časa ne več³.

Toda vprašanje, kam mejo prestaviti, je marca leta 2008 dobilo svoj odgovor, ne da bi si ga slovenska arheologija sploh resneje postavila. Takrat je namreč stopil v veljavo nov zakon o varstvu kulturne dediščine, ki je arheološko javnost na tem področju prehitel. Med tem, ko se visoko in poznosrednjeveška arheologija šele počasi uveljavlja in diskusije o pomenu in smiselnosti arheologije obdobji po srednjem veku nismo niti pričeli, je slednja nenadoma postala dejstvo. Zakonsko predpisano dejstvo!

V luči tega smo se avtorji spodnjih prispevkov odločili, da predstavimo nekatere poglede na problematiko. Na prvo oviro smo naleteli že pri načrtovanju dela. Večini med nami namreč arheologija obdobji po srednjem veku ne sodi med osnovne delovne naloge. Glavna značilnost in temeljna pomanjkljivost tovrstne arheologije je namreč ta, da ni institucionalizirana. Kolikor nam je znano, v Sloveniji ni nobenega kustosa za arheologijo obdobji po srednjem veku (muzealski pogled predstavlja Tomaž Nabergoj), niti raziskovalca, ki bi se posvečal izključno tej temi. Posledično so arheologi, odgovorni za varovanje arheološke dediščine "na terenu", za ohranjanje te dediščine popolnoma neopremljeni. Spodbudno pa je, da je ta arheologija vključena v izobraževalni proces saj je del predmeta Arheologija mlajših obdobji.

Iz zgornjih vrstic je razvidna problematika časovne (ne)zamejenosti, s katero se je spopadla Katarina Predovnik. Ključne dele zakonodaje, tako v veljavnem zakonu kot tudi v starejših, predstavlja Barbara Nadbath.

1 Novaković, P. 2002, Refleksija o treh esejih. *Arheo* 22, 83-90, citat na strani 87.

2 Kastelic, J. 1965, Nekaj problemov zgodnj srednjeveške arheologije v Sloveniji. - *Arheološki vestnik* 15-16, 109-124, citat na strani 110.

3 Mirmik Prezelj, I. 1998, Slovenska zgodnj srednjeveška arheologija med preteklostjo in sedanjostjo - pogled z "Zahoda". - *Arheološki vestnik* 49, 374-382.

Rdeča nit prispevkov, ki jih objavljamo na tem mestu, je odsotnost sistematičnega zbiranja podatkov o arheologiji obdobji po srednjem veku v preteklosti. In ravno pri varovanju te arheološke dediščine je potrebnih še toliko več podatkov, da se sprejme odločitev o režimu varovanja. Zakaj? Količina tovrstne arheološke dediščine po našem mnenju presega količino dediščine vseh ostalih arheoloških obdobji. Seveda konkretnih podatkov za Slovenijo o tem ni, toda do te ocene nas pripelje že preprost izračun: manjša starost prinaša boljšo ohranjenost, večja gostota poselitve večje število najdišč. Te dediščine je verjetno toliko, da je v realnih razmerah ni možno v celoti varovati, o čemer piše Barbara Nadbath.

In tako se vrnemo k podatkom, katerih odsotnost je tako očitna. Če torej želimo slovenski arheologi v prihodnjih nekaj letih vzpostaviti osnovne pogoje za varovanje arheološke dediščine obdobji po srednjem veku, kot to nalaga zakon, moramo v zelo kratkem času zagotoviti čim večjo količino podatkov. Ko se arheologi znajdemo pred takšno nalogo, sežemo po različnih nedestruktivnih metodah: ekstenzivni terenski pregledi, geofizikalna prospekcija, tehnike daljinskega zaznavanja. Glede na obsežnost naloge se ta nabor pravzaprav skrči predvsem na slednje, o čemer pišem sam.

Andrej Gaspari predstavlja specifično zvrst, arheologijo bojišč, ki pa je v Sloveniji zagotovo najbolj aktualna. Slednjo tako morda lahko vidimo ne kot trn v peti, temveč priložnost, da se arheologija v očeh nestrokovnih javnosti uveljavi kot družbeno aktualna veda.

Še ena rdeča nit, ki veje iz zgornjih vrstic, je neenotnost poimenovanja teme. Obširneje o tej problematiki piše predvsem Katarina Predovnik, na kratko pa lahko povzamemo, da so poimenovanja odvisna od konteksta oziroma vsebine.

Ozrimo se po izrazih, ki so na voljo. Izraz *historična arheologija* se v evropski arheologiji ni uveljavil, saj bi si pod tem pojmom zlahka predstavljali tudi na primer rimsko epigrafiko. Nekatere izraze, kot na primer *industrijska arheologija* ali *kolonialna arheologija*, lahko slovenimo brez zadržkov, vendar gre za podpomenke, ki so vezane na specifično temo. Podobno kot na primer uporabljamo izraz *rimski provincialna arheologija*.

Nasprotno pa je izraz *arheologija mlajših obdobj* že kako desetletje v rabi tako, da zajema visoko in pozno-srednjeveško arheologijo kot tudi arheologijo obdobj po srednjem veku.

Položaju, v katerem smo se znašli slovenski arheologi, se zdi primeren izraz *posrednjeveška arheologija*. Preprosto zato, ker združuje vse, česar doslej (večinoma) nismo obravnavali kot "pravo" arheologijo. Vendar ta pojem (ang. *postmedieval archaeology*) v angleško govorečih okoljih ne obsega arheologije najnovejšega časa. Tam so pričeli za slednjo uporabljati izraz arheologija sodobnosti (ang. *contemporary archaeology*). Izraz *posrednjeveška arheologija* je problematičen tudi zaradi enoznačnosti. Slovenska predpona *po* ni tako povedna, kot angleška *post*, hkrati pa je v angleškem izrazu predpona zvezana s še eno besedo latinskega izvora. Slovenska raba *postsrednjeveški*, ki jo občasno zasledimo, pa je jezikovno neprimerna.

Če se ozremo po izrazoslovju slovenske arheologije, ne najdemo ustaljene rabe izrazov kronološkega pomena s predpono *po*. Tako izrazov, kot bi bili na primer *poneolitski*, *polatenski*, *poantični*, *porimski* ne poznamo. Občasno sicer naletimo na uporabo predpone *pred*, na primer *predrimski*, ne pa na primer *predneolitski*, *predhalštatski*, *predželeznodobni* in tudi ne *predsrednjeveški*⁴.

Ostane nam še možnost uporabe izrazov srednjeveška, novoveška in arheologija moderne dobe. Takšno rabo lahko utemeljujemo z ustaljeno delitvijo obdobj tako v zgodovini kot tudi v arheologiji, kjer že imamo prazgodovinsko, antično in seveda zgodnesrednjeveško arheologijo. V zgodovini je povsem ustaljena raba pojmov za obdobja kot so srednji vek, novi vek, moderna doba. V tem primeru bi torej za arheologijo obdobj po srednjem veku, ki smo jo skladno z zakonom dolžni ohranjati, uporabljali pojma *novoveška arheologija* in *arheologija moderne dobe*. A tudi ta raba je le nekakšna zasilna rešitev, saj se ne sklada z nekaterimi širšimi koncepti glede periodizacije obdobj. Tema izrazoma bi morali dodati še izraz *arheologija sodobnosti*, ki bi opisoval študij materialne kulture "neposrednih sodobnikov", kot se je izrazila Katarina Predovnik.

Potrebno je poudariti, da se z isto problematiko soočajo tudi v drugih državah in jezikih, kjer sta izrazoslovje in predvsem vsebina ravno tako nedorečena in pač posledica specifičnega razvoja v posameznem primeru.

Po takšnem pretresu problematike, nam na tem mestu preostane le dvoje. Poudariti, da so predlagani izrazi začasna rešitev, stvar dogovora in celo subjektivne presoje, ki naj bo v prihodnje tema diskusije. Šele, ko bomo dali pojmom vsebino, bomo lahko dorekli izrazoslovje.

Do nadaljnjega predlagam rabo vseh pojmov, ki pa jih lahko definiramo nekoliko podrobneje.

Izraz *arheologija mlajših obdobj* označuje vse arheologije, ki preučujejo obdobja mlajša od tistega, kar je predmet zgodnesrednjeveške arheologije. Uporablja se predvsem v povezavi z univerzitetnim učnim predmetom, kjer so ta obdobja združena.

Izraz *posrednjeveške arheologije* označuje arheologije obdobj po srednjem veku in se uporablja predvsem tam, kjer je potreben skupen izraz, bodisi za obdobja *novoveške arheologije*, *arheologije moderne dobe* in *arheologije sodobnosti*, bodisi za številne tematsko opredeljene arheologije kot so na primer *arheologija bojišč* ali *industrijska arheologija*, *arheologija kolonializma* ipd.

4 Del besedila o rabi izrazov sem povzel po korespondenci s Tomažem Nabergojem.